

Kiss László

Ki mondta, hogy jó volt

FISZ

Budapest, 2015

Szarvas Melinda

SZABÁLYOZOTT EMLÉKFOLYAM

Ha Kiss László *Ki mondta, hogy jó volt* című kötetéről minden további magyarázat és fejtegetés nélkül közölném azt az amúgy helytálló megállapítást, hogy az alföldi regionális irodalmi hagyományt folytató, a fővárosi és a vidéki életet szembehelyező, az utóbbi térségben megélt gyermekkort felidéző, műfaját tekintve – a szerző meghatározása szerint – „novellaciklusszerű regény” (175), vélhetően csupa olyat mondanék róla, ami nem sok újat ígérne az olvasónak. Az említett irodalmi hagyomány és tematika ma már könnyen tűnhet túlírtnak és kimerítettnek, ahogy a novellaciklus műfajának már a Kiss kreálta variációja is némileg kényszeredetten hangzó. A Fiatalkor Írók Szövetsége által kiadott kötetet azonban végzetes hiba lenne e jellemzői alapján megítélni. Kiss László ugyanis nem elégszik meg a választott tematika és műfaj által kínált klisékkel. A *Ki mondta, hogy jó volt* ugyan nem hibátlan, de érezhetően gondosan megírt, jól szerkesztett és nem szokványos írói megoldásokat felvonultató kiadvány.

Azt, hogy Kiss ötödik kötete jó, és főként hogy izgalmas elgondolású, azért is fontos leszögezni, mert az első szövegek ezt a legkevésbé sem teszik láthatóvá. Ezeket – főként az első két részről van szó – annak tudatában érdemes olvasni, hogy elsősorban nem esztétikai élvezetet nyújtanak, hanem egy, a kötetkompozíció által meghatározott funkciót töltenek be. Ez azonban értelemszerűen csak az egész könyv elolvasása

után válik (be)láthatóvá. A szépirodalmi fejezeteket egy interjú követi az utolsó oldalakon, melyet Bíró-Balogh Tamás készített a szerzővel. Ebben mondja Kiss a következőt: „Olyan prózát akartam, amelyben az egyes novellák (fejezetek) magukban is érthetők és szórakoztatók, de többet adnak, ha egymás felől olvassák őket” (175). Kétségtelen, hogy az említett nyitószövegek csakis a kötet egészének ismeretében válhatnak érthetővé (szórakoztatóvá még úgy sem igazán). A legelső, *Hely* című rész egyetlen nagyon hosszú mondat, amelynek szerkezete inkább mesterkéltnak, mint jól megoldottnak tűnik. Olvasása nehézkes, az olvasó könnyen válhat türelmetlenné a mondat végét keresve-kergetve. Ez a hatás vélhetően épp ellentétes azzal, amilyen funkciót ennek a megoldásnak a szerzői szándékot sejtve tulajdonítani lehet, tudniillik hogy ez az írói megoldás az olvasást szándékosan nehezítve, lelassítva vonná be az olvasót a novellák által megrajzolt lassú, „vidéki tempójú” világba. A kötet mondatai aztán fokozatosan rövidülnek, amitől a befogadás is kellemesebbé válik. Ugyanakkor, ismét a kötetkompozíció felől értelmezve a modalitást, az is elmondható, hogy az első szövegek egy szó szerint végtelennek tetsző gyermekkori világot jelenítenek meg, amely a könyv vége felé közeledve egyre szűkebb határok (egyre rövidebb mondatok) közé szorított, már egy felnőtt fiatalember visszaemlékezései révén ábrázolt miliővé válik. Az utolsó előtti novella teszi mindezt világossá, melyben az elbeszélő nagyanyjának temetéséről lehet olvasni. Ővé volt a gyerekkori helyszínt adó udvar és ház. A fiatalember ekkor jut arra az elhatározásra, hogy „soha, de soha az életben nem teszem be a lábam arra az udvarra, ott és akkor megfogadtam, hogy amíg élek, soha semmi közöm nem lesz többé *ebhez* a házhoz, mert tényleg nem lehetett elképzelni, hogy valaha még újból kíváncsi lehetek az udvarra, hogy lesz még idő, amikor nem hagy nyugodni: meddig tartanak és voltaképpen melyek ennek a megmerevedett, mozdíthatatlan helynek a koordinátái, hogy honnan gyökerezik és hová nyúlik vissza, hogy hol kezdődik és meddig terjed, hogy hol a kiindulópontja és hol a vége – hol az a pont, ahonnan már más szabályok szerint folyik a játék, ahonnan nagymama udvarának a törvényei egész egyszerűen nem érvényesek” (155). A *Ki mondta, hogy jó volt* oldalain a szöveg tartalma és formája szokatlanul szoros kapcsolatban van: utóbbi az előbbinek leképezése.

A nyitórészek formájára vonatkozóan egy másfajta értelmezést is felkínál a szöveg, amely ezúttal nem az elbeszélő fizikai és szellemi felnövekedésével van kapcsolatban, hanem a novellákban megjelentetett világgal. Az első írás egy, a még gyerek megszólalóhoz köthető

fantáziát közöl, melyben a nagymama kertje hatalmas víztömeggé, egy tóvá változik, „amely a semmiből keletkezik oda, és igazodik az udvar méretéhez és formájához” (5). Ezen értelmezés szerint a tagmondatok végtelen(nek tűnő), egymásba kapcsolódó hullámmása a szöveg áradását jeleníti meg, amely a gyermekkor múlásával, a kötetben előre haladva válik egyre szabályozottabbá. A víz tehát nemcsak a novellákban megjelenített világ alapvető eleme, de a szöveg formájának értelmezéséhez is kulcs lehet. Kiss László a főváros-vidék ellentétet nem városok között jeleníti meg, a leginkább csak az egyetemi évekhez kapcsolt Budapest nem a szövegekből azonosítható Gyulával helyeződik szembe, hanem a vidéki tájjal, a kötet lokalizáltságát egy családi ház udvarára és annak környezetére szűkítve. „[...] a várost átszelő csatornánál éreztem magam otthon, ehhez kötött valami akolmeleg biztonságérzet, ezzel jegyeztem el magam egy életre” (39). Azt, hogy a gyermekkort felidéző részek vidéken ugyan, de *városban* játszódnának, kevésbé érzékelni, a megjelenített természetközeli környezet mesei. „[...] a zölden hullámmzó sás szemközt, a kétoldalt aláereszkedő fűzfák, a víz állandó, finom mozgása, mely halat sejtet, a nádcsomók körül pislogó békafejek, a röptében összefonódó szitakötőpáros, a kicsatornát fejét fölvetve átszelő patkány, úgy, ahogy van, gyönyörű” (47). Ebből az idézetből is jól látható, hogy a helyszín megjelenítésekor Kiss igen élesre állítja a fókuszot. A részletgazdag leírások paradox módon egyszerre érzékeltetik a bemutatott környezet látszólag eseménytelen nyugalmát és – épp a részletek felnagyításának köszönhetően – a nyüzsgő életet. „Petykó bácsi vízbe lógó damiljára pedig hálót szőtt a pók, és násztáncot jártak rajta a szitakötők, annyira nem volt mozgás, annyira álmag volt a csendesen csordogáló csatorna, még a késő délutáni órákban is” (44). A *látszólagos*nak és a *megélt*nek a különbözősége alapvető élménye a kötet szövegeinek. Az elbeszélő számára kalandozás a játszótárs szemszögéből leírt „látszólag céltalan ide-oda kerékpározás, kicsapni a partra, onnan föl a gólyafészkes hídig, aztán neki a zeneiskolának, és megint” (46). Valójában ugyanez a kettősség jelenik meg a gyerekjátékokban is, itt a szöveg a gyermeki fantázia működését követi. „Lehetett bármilyen nap, feladva bármilyen lecke, ebéd végeztével nyomban a hátsó udvarba vonultam, hogy ellenőrizsem a lóállásokat, az útegek fölszereltségét, hogy gardírozzam a rám bízott ezredeket, és közöljem velük az aznapi ukázt” (87). Ugyanez a kettősség tükröződik a kötet címében is: az idővel megszépülő, visszatekintve idillinek látszó gyermekkor a novellák tanúsága szerint meglehetősen átlagosan telt. A cím által

sugallt visszakérdezést ugyanakkor nem egy rossz gyerekkor teszi indokolttá: eleve a (pozitív vagy negatív) minősítés jelentősége kérdőjeleződik meg.

A látható világ, a képiség a kötet másik fő szervezőelemével is szoros kapcsolatban áll: a visszaemlékezéssel. Az egyik, a könyv közepére helyezett darab címeként is szereplő *fénykép* fontos motívuma Kiss novelláinak. Bizonyos részekben a felidézés klasszikus eszközeként jelenik meg: „A tata halványkék pizsamájának felső szára lecsusszant a jobb karon, ahogy a fényképért nyúlt, a Ferencváros legfrissebb fotójáért, [...] egyenként vezettük végig a pázsiton feszítő csapaton, ki kicsoda, hol helyezkedik el, ki az, aki a jobboldali akciókért felel, ki futkos a balszélen” (127–128). Emellett azonban a (fény)kép az amúgy is mozdulatlanak tetsző világot teszi végképp rögzítetté, biztosítva a részletek pontos megfigyelhetőségét. „[...] érdemes szemügyre venni a falakat, javasolta nagyapa, mert a falakon a feldolgozás fázisait szemléltető kellemes tapintású plakátok voltak, és az egyik fordulóban egy jellemző ábra függött, [...] afféle fantomfotó a sertésről, rajzolt kép, rózsaszín árnyalattal, a sertés mint olyan, mert nézzük csak meg, hogyan épül fel az állat” (94). Ez az idézet az említett *Fénykép* című novellából származik. E központi szöveg is bemutatja a képek Kiss kötetének keretei között megfigyelhető szövegszervező működését, ami az asszociációk révén érhető tetten. Az iménti sertéstelepről olvasható a következő: „ez a rengeteg egymásra hányt állat, ahogy magatehetetlenül vergődik és dulakodik, és a rácsokhoz gyúri egyik a másikat, ez az egész kavalkád engem a csontkukaccal teli pattintós tasakra emlékeztet, a zsiszegő, egymáson hempergő nyüvekre, amelyek folyamatosan mozgásban vannak” (106). Az asszociáció ebben az esetben egyértelműen vizuális hatásokra épül, ugyanakkor ezt a műveletet a *Ki mondta, hogy jó volt* szövegének építkezése ettől eltérő módon is láthatóvá teszi. Ugyanis jönnek „a képek, a képekkel az arcok, a képekkel és az arcokkal a történések” (49). Kiss László kötetének anekdotikussága is elválaszthatatlan az asszociáció működésétől.

A kis létszámú vidéki, családi közösséget mozgató szövegek olvasmányosságát és szórakoztató voltát – „olyan prózát akartam írni, amelyben az egyes novellák (fejezetek) magukban is [...] szórakoztatók” [175] – részben ezek az anekdoták vagy anekdotikus képek biztosítják. Ekként működő részek a tanulmányi osztálykirándulás vagy a horgásztábori élmények elmesélése is. A pontosan kivitelezett szerkezeti kompozíció nem gátolja a szerzőt abban, hogy könnyedségét és helyen-

ként humorát is megmutassa, ami kimondottan jól tesz a kötetnek. Csak egy példát idéznék éppen az első, amúgy nehezen befogadható részből: „sötétedésre többnyire Kedves Pista bácsinak is bealkonyult, és a felesége, miután hazavittük, és fejjel a csengőnek támasztottuk a gyakran tudatán kívülre került Kedves Pista bácsit, nem szűnő házsártossággal vette tudomásul, hogy hazaért az ura az egész napos robotból” (10–11). Kiss kötetében az ilyen megoldások ugyanakkor nem csak a könnyedséget hivatottak biztosítani. Ahogy a *Fénykép* című novellából vett idézet is mutatta, az asszociációk révén képek montírozódnak egymásra, egyszerre téve jelenlevővé a különböző térben és időben tapasztalt világokat. „A résnyire nyitott ablakon behallatszott a főúton elhúzó autók surrogása. Mielőtt elaludtam, halvány körvonalat nyert előttem a pályaudvaron látott hajléktalan nő alakja. Megcsapott a szúrós szag, amint a közelébe értem. A kezében göcsörtös botot szorongatott, azzal hadonászott. A szeme alatti karikák alapos verésről árulkodtak. Szóra se méltattam. Ki mondta, hogy jó volt, ezt sziszegte, ahogy elhaladtam mellette” (150). Noha már ebből az idézetből is látható, hogyan valószínűsíti meg a világok egymásra írását Kiss László, idéznék a kötet egyik legbriliánsabb részéből is, amikor az elmesélt idő és az elmesélés ideje nagyon pontos szövegszervezésnek köszönhetően válik élvezetesen követhetővé, prózapoétikai szempontból széppé. Ebben a jelenetben Varga bácsi sakkozás közben mesél az elbeszélőnek horgászási szokásairól. „[...] amikor ő, tolt egyet a huszáron Varga bácsi, ráfordul a be-kötőútra, nyomban bekapcsolja az autórádiót, letekeri az ablakokat, úgy gördül a tó felé, és megérkezvén nyomban ráncba szedi az összecukható nyári széket, és van, került lépéselőnybe a tiszttel Varga bácsi, hogy órákig nem is csalizza fel a cájgot, csak ül ebben a székbén, és kémleli a távot, a vonuló darvakat, a sirályok becsapódását a fodrok réseibe” (132).

A *Ki mondta, hogy jó volt* novelláiban van az asszociációnak egy másik fontos funkciója is: ezek révén jelenik meg az a klasszikus irodalmi hagyomány, amelyhez a szerző magát és jelen kötetét köti. Kiss nem bízza az olvasóra az akár a tematika, akár az írói megoldások, vagy csak egy-egy jellemző motívum révén megidézett íróelődök felismerését: a legtöbb esetben meg is nevezi őket. Azt, hogy a szövegekben felbukkanó klasszikus szerzők milyen jelentőséggel bírnak a fiatal alkotó számára, a kötet végén olvasható interjú teszi egyértelművé. Bíró-Balogh Tamás a következőképpen vezeti fel egyik Kiss Lászlóhoz intézett kérdését: „Első köteted kapcsán – már csak a címe miatt is [*Szindbád nem haza megy* – Sz. M.] – többen Krúdy és Márai hatását vélték nálad föl-

fedezni. Más írások alapján pedig Kosztolányiét. Amikor azonban egy beszélgetésben rákérdeztek erre, hogy Krúdy, Márai vagy Kosztolányi, gondolkodás nélkül rávágtad, hogy Hrabal” (171). Az itt felsorolt szerzők említést nyernek a novellákban is, hol személyükben, írókként, hol pedig irodalmi világuk vagy egy-egy klasszikus szereplőjük révén, ahogy például Hrabal. Ő csak Joki bácsi alakján keresztül idéződik meg: az apa távoli rokonát ugyanis adomázó kedve miatt Pepin bácsinak hívja az elbeszélő. Noha sok esetben valóban meg is nevezi irodalmi elődeit Kiss, ezt legtöbbször csak azután teszi, hogy a megelőző képekkel vagy motívumokkal az olvasónak már eszébe juttatja őket. A *Szakadás* című novella egy epizódnyi részlete a Gergő nevű foxiról szól. A kutya „egész idő alatt a lábunknál kushadt, mintha csak az éjszakai vadászat fáradalmait pihenné ki, de láthatóan a kényelmetlen időjárás számlájára volt írható ez a semmittevés, a csillapíthatatlanul záporozó eső elől menekült a veranda fedezékébe, ahol mi is helyet találtunk ezen a nyárvégen, ezen a nyákos, lassú, kegyetlen augusztusi délutánon” (118). A képek és a szavak, a lusta kutyát – akinek emberi neve van – és az embert összekötő hasonlatok, valamint a megjelenített környezet egyaránt Móricz Zsigmond megfogalmazásait idézik fel. A *Forró mezők* című regényben ez olvasható: „Csak elnyúlni ebben a melegben, s kilógatott nyelvvel heverni, mint a kutya. És semmit se tenni, semmit se cselekedni.” A *Kivilágos kivríradtig* emlékezetes nyitóképe pedig a következő: „A nagy, dupla tetejű földszintes ház úgy feküdt a rengeteg udvar sarkában, mint egy nagy bolhászkodó komondor. [...] A ház tornácán mintha bolhák mozognának, egy-egy ember jó-megy, ki s be a vadszőlő kopasz vesszői közt.” Kiss László imént idézett mondata a jellegzetes móriczi képek felmutatása után a következőképpen folytatódik: „úgy ültem ott, a fonott székbe süppedve Szösi néni tornácán, lustán cigarettázva, akár egy Móricz-hős a dzsentiritanyán” (118). A kötet végén a kihalt, elhagyatott udvar leírása hasonlóképpen idézi meg Csehov drámáinak jellegzetes világát, ami után a szövegben el is hangzik, hogy „innen nézve a látvány olyan, akár Trepljov színpada: váz, melynek csonkjain át, a megmaradt fóliafoszlányok között ide-oda nyargal a szél” (156). Az asszociáció ekkénti működéséről maga az elbeszélő vall egy helyen: „a gyarapodó műveltség önhitt tudata fölszabadulttá, szemtelenné és talán kissé felelőtlené is tett. [...] elhittem magammal, a világ: nyelv, amelynek segítségével bármin könnyedén fölülkerekedhetek, amellyel bármi egyértelműen leírható” (139).

A jelen kritika első bekezdésében felsoroltak mind jellemzik Kiss László kötetét, mégis, a novellák kidolgozását és összekapcsolását, a próza szerkezetét tekintve fájdalmasan és igazságtalanul kevésnek érezném, ha csak annyit mondanánk, hogy ezekben a szövegekben „a családi és iskolai múlt, a legszűkebb értelemben vett lokalitás jelenik meg, [...] nosztalgikus színezettel” (172). A *Ki mondta, hogy jó volt* című kötet több szinten működtetett és többszörösen összekapcsolt világokat jelenít meg nagyon pontos és alaposan átgondolt írói megoldások révén. Ennek a fegyelmezettségnek köszönhető, hogy Kiss László ötödik kötete prózapoétikai szempontból izgalmas, esztétikailag pedig élvezetes olvasmány.

Forgách András

Valami fiatal szélhámos

Libri Kiadó
Budapest, 2015

Biró Dániel

EGY NEM NOVELLÁSKÖTETRŐL

„Jöjjön egy írás, ami semmi más, csak egy írás.
A hibáival együtt. Az esetlegességeivel.”

Forgách András

A fülszöveg nem fülszöveg, az utószó nem utószó, a kritika pedig nem kritika. Valahogy így indulnék neki Forgách András frissen megjelent novelláskötetének, ha frappáns akarnék lenni. Azonban rögtön felhívnám a figyelmet arra, hogy valójában egy idézettel kezdtem, amely a *Valami fiatal szélhámos* egyik emblemikus önreflexív novellájából, a *Szerkesztő-*